

Gepercipieerde verklaringen voor lage en hoge rendementen in het hoger onderwijs

Dr. K.-J. Polder
(k.polder@owinsp.nl) is werkzaam bij de Inspectie van het Onderwijs te Utrecht.
Drs. J.W. Baten is werkzaam bij de Inspectie van het Onderwijs te Utrecht.

De Inspectie van het Onderwijs voerde in 2007 en 2008 casestudies uit, gericht op verklaringen voor lage en hoge rendementen bij instellingen en opleidingen in het hoger onderwijs. Respondenten percipieerden verschillende factoren die bijdragen aan een hoog rendement: naast studentgebonden factoren betrof het opleidingsgebonden en instellingsgebonden factoren en landelijke beleids- en stelsel factoren. Het gaat in alle gevallen om een samenspel van factoren. Bij alle colleges van bestuur trof de inspectie een groot gevoel van urgentie aan om de rendementen te verbeteren. Sommige instellingen en opleidingen werken echter doelgerichter en realiseren daardoor een hoger rendement. Bij instellingen met meer studiesucces vormen maatregelen ter verhoging van het rendement een integraal geheel. De inspectie concludeert dat veel instellingen een beter rendement kunnen behalen dan nu het geval is. Op welke manier instellingen de eigen situatie kunnen verbeteren, hangt af van hun context en studentenpopulatie.

ACHTERGROND

De Nederlandse Inspectie van het Onderwijs signaleert dat lage opbrengsten een hardnekkig probleem vormen in het hoger onderwijs. De uitval van studenten is hoog. Te weinig studenten behalen hun diploma. Dit terwijl de kenniseconomie vraagt om meer hoger opgeleiden. In de strategische agenda 'Het Hoogste Goed' formuleerde de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2007) de ambitie om het studiesucces in de bachelorfase te verhogen. Het gesignaleerde probleem vormde aanleiding voor de inspectie om in 2007, in aansluiting op het beleid van OCW, zelf een onderzoek te starten naar de opbrengsten van opleidingen en instellingen in het hoger onderwijs. Dit onderzoek betrof een themaonderzoek in het kader van de taak van de inspectie om toezicht te houden op ontwikkelingen in het stelsel van hoger onderwijs. Handhavend toezicht waarbij instellingen individueel worden beoordeeld, was hierbij uitdrukkelijk niet aan de orde. Met andere woorden, het onderzoek van de inspectie was er niet op gericht om verbeteringen af te dwingen bij bepaalde instellingen met een laag onderwijsrendement. In het stelsel van hoger onderwijs is 'onderwijsrendement' immers al een beoordelingsfacet bij de accreditatie van opleidingen door de Nederlands-Vlaamse Accreditatie Organisatie

(NVAO). Om dubbele toezichtlast te vermijden is die taak in het stelsel van hoger onderwijs sinds 2002 belegd bij de NVAO en niet (meer) bij de inspectie.

ONDERZOEKSVRAAG

Vraag van het onderzoek

De vraag van het onderzoek luidde: ‘Welke factoren kunnen lage dan wel hoge opbrengsten bij opleidingen en instellingen verklaren?’

De inspectie spreekt van ‘hoge opbrengsten’ als de uitval laag is en het diplomarendement hoog. De term ‘opbrengsten’ is dus een verzamelnaam.

Conceptueel kader

De inspectie maakte in een conceptueel kader onderscheid tussen vier factoren:

- studentgebonden factoren;
- opleidingsgebonden factoren;
- instellingsgebonden factoren;
- landelijke beleids- en stelsel factoren

Bij *studentgebonden factoren* die uitval van studenten kunnen verklaren, moet men in de eerste plaats denken aan verkeerde studiekeuzes van studenten (Van den Broek et al., 2007; De Graaf, De Jong & Van der Veen, 2006; Westenberg, 2008). Verder zijn een ontoereikende inzet en capaciteiten van studenten belangrijke oorzaken (Ruis, 2007). Daarnaast zijn bepaalde achtergrondkenmerken van studenten, zoals etniciteit en sekse van invloed (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2008). Tussen sekse en gerealiseerde studielast bestaat ook een indirecte relatie die verloopt via andere variabelen, zoals studiedomein, timemanagement van de studenten, studiemotivatie en studieaanpak (Bruinsma & Jansen, 2007).

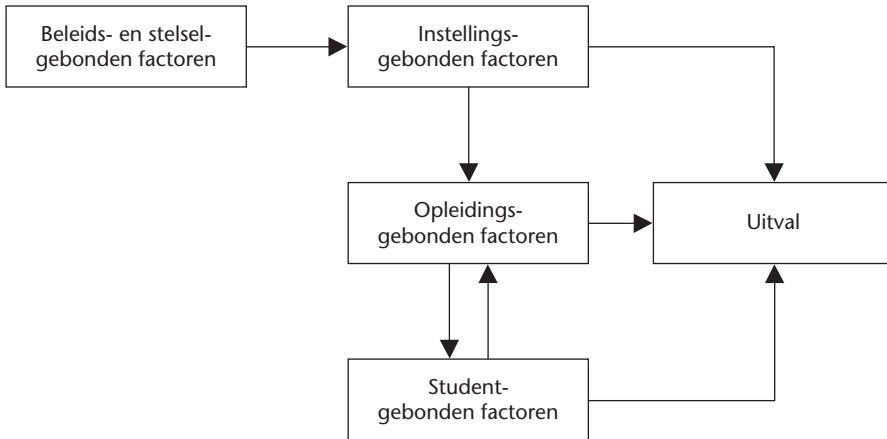
Bij *opleidingsgebonden factoren* die studie-uitval kunnen verklaren, wijst onderzoek in de richting van cursus- en curriculumkenmerken (Lansbergen, 2003; Ruis, 2007). Verder zijn de mate van geboden studiebegeleiding en het bindend studieadvies van belang (Buys, 2006). Ook doen zich grote verschillen in uitval tussen de sectoren voor (Inspectie van het Onderwijs, 2008; 2009a). Tussen studentgebonden en opleidingsgebonden factoren bestaat een zekere wisselwerking, bijvoorbeeld via de communicatie tussen studenten en opleidingen.

Tot de *instellingsgebonden factoren* die een verklaring vormen voor studie-uitval, behoren een weinig transparante studievoorzichting waarin de nadruk op marketingactiviteiten ligt (Vandenbroucke, 2006). Verder is een gebrekkig instroombeleid met betrekking tot de aansluiting op vooropleidingen hier debet aan (Van Asselt, 2007). Ook is een onvoldoende gedifferentieerd aanbod van hoger onderwijs in relatie tot de vraag van de studenten een factor van betekenis (Onderwijsraad, 2008). Instellingen kunnen hierin eigen beleidskeuzes maken, bijvoorbeeld om wel of geen Associate Degrees of Engelstalige opleidingen aan te bieden.

Landelijke beleids- en stelsel factoren vormen ook een bron van verklaringen voor studie-uitval. Zo laten uitvalcijfers verschillen naar vooropleiding zien, wat duidt op aanslui-

tingsproblemen tussen de stelsels (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2008). Ook is er sprake van een voortijdige uitstroom naar werk bij krapte op de arbeidsmarkt (Lansbergen, 2003). Tot slot bemoeilijkt de veelheid aan erkende opleidingen in het hoger onderwijs het keuzeprocess van studenten (Buys, 2006). In figuur 1 worden de factoren onderscheiden.

Het conceptueel schema:

Figuur 1 Factoren ter verklaring van uitval en rendement

METHODE

Selectiecriteria voor de cases

In een vooronderzoek ten behoeve van de selectie van cases is als eerste stap de *landelijke stand van zaken* berekend over 767 bacheloropleidingen in het hbo en 304 bacheloropleidingen in het wetenschappelijk onderwijs. Het ging om bekostigde voltijdopleidingen. Onderzocht werd welke resultaten de studenten die in 2002 instroomden in een bepaalde opleiding aan een instelling, in 2006 hadden behaald. De volgende drie indicatoren zijn gehanteerd als selectiecriteria voor hbo- respectievelijk wo-opleidingen:

- het percentage gediplomeerden na vier jaar;
- het percentage uitvallers na vier jaar;
- het percentage uitvallers na één jaar (tussenresultaat).

De bron voor bepaling van deze opbrengsten was het 1-cijfer-HO-bestand voor erkende opleidingen. Dit is het bestand dat de Centrale Financiën Instellingen (CFI) van het ministerie van OCW voor de bekostiging van instellingen gebruikt. Dit bestand is door de inspectie bewerkt. Het vooronderzoek had een verkennend karakter en kende twee beperkingen. De eerste beperking is dat de opbrengsten van opleidingen een momentopname betreffen, want ze zijn slechts berekend over één cohort studenten. De tweede beperking is dat de stand van zaken na vier jaar is opgemaakt, gemeten vanaf de invoering van de BaMa-structuur. Daardoor is de meetperiode voor de opbrengsten van

wo-opleidingen anders dan voor hbo-opleidingen. De beoogde meting van diploma-rendement was de nominale duur van de bacheloropleiding plus één jaar (voor een eventuele studievertraging). Dit is voor wo-opleidingen vier jaar, maar voor hbo-opleidingen eigenlijk vijf jaar.

Als tweede stap in het vooronderzoek om tot een selectie van cases te komen, werd een indeling gemaakt van opleidingen in drie groepen op basis van hun opbrengsten (op elk van de drie indicatoren): hoge, matige of lage opbrengsten. Bij deze indeling op *opleidingsniveau* werd een relatieve norm gebruikt. Een opleiding met lage opbrengsten week meer dan twee maal de standaarddeviatie negatief af van het landelijke gemiddelde. Een opleiding met matige opbrengsten scoorde daarboven, maar nog onder het landelijke gemiddelde. Een opleiding met hoge opbrengsten scoorde op of boven het landelijke gemiddelde. Dit gaf een verdeling die leek op een normaalverdeling, zowel voor hbo-bacheloropleidingen als voor wo-bacheloropleidingen. Van de hbo-opleidingen waren er 47 die op een of meer opbrengstindicatoren laag scoorden. In totaal waren er vijf hbo-opleidingen die op alle drie indicatoren laag scoorden. Van de wo-opleidingen waren er 25 die op een of meer opbrengstindicatoren laag scoorden. Er kwamen geen wo-opleidingen voor die op alle drie opbrengstindicatoren laag scoorden.

Als derde stap in het vooronderzoek voor de selectie van cases werd een ranking op *instellingsniveau* gemaakt. Elke instelling valt als analyse-eenheid samen met een BRIN-nummer, dat wil zeggen het unieke nummer dat het ministerie van OCW gebruikt om de bekostiging aan toe te kennen. De instellingen zijn ingedeeld op basis van hun gemiddelde score op de drie indicatoren. Deze gemiddelde score is als volgt berekend:

- Per indicator is per opleiding een score toegekend in de categorie lage opbrengsten (score 1), matige opbrengsten (score 2) of hoge opbrengsten (score 3). Deze score is gedeeld door het totaal aantal opleidingen aan de betreffende instelling. Zo werd een gemiddelde score per indicator per instelling verkregen.
- Vervolgens zijn de gemiddelden op de drie indicatoren gedeeld door drie. Zo ontstond een totaalbeeld van de gemiddelde opbrengsten per instelling.
- Instellingen zijn gerangschikt op deze totaalscore. De ranking kende voor hbo-instellingen ($n = 53$) een gemiddelde score van 2,49, met een minimumscore van 1,67 en een maximum van 3. De ranking kende voor wo-instellingen ($n = 13$) een gemiddelde van 2,50, met een minimumscore van 2,25 en een maximumscore van 2,79.

De selectie voor de cases omvatte uiteindelijk in totaal zes instellingen: drie hbo-instellingen en drie wo-instellingen. Het betrof hierbij twee hbo- en twee wo-instellingen met relatief veel opleidingen met lage opbrengsten op een of meer van de drie indicatoren. Het ging dus om vier instellingen met lage opbrengsten op *opleidingsniveau*. Bij instellingen met eenzelfde aantal opleidingen met lage opbrengsten werd een nadere selectie toegepast. Hierbij werd van onderaf nader geselecteerd op de ranking op *instellingsniveau*. Van de vier geselecteerde instellingen werden alle opleidingen met lage opbrengsten in de casestudies betrokken.

Behalve de vier instellingen met lage opbrengsten betrof de selectie twee goede referentie-instellingen (één hbo- en één wo-instelling). Deze referentie-instellingen kenden geen opleidingen met lage opbrengsten en zijn geselecteerd op de ranking van instellingen van bovenaf. Bij de referentie-instellingen werd per sector telkens de opleiding

met de hoogste opbrengsten (in het bijzonder het laagste percentage uitvallers na vier jaar) in de casestudies betrokken. Om de vergelijkbaarheid tussen instellingen in de casestudies te verhogen zijn de vier geselecteerde instellingen met lage opbrengsten gematcht met de twee referentie-instellingen op twee achtergrondkenmerken: multicultureel en multisectoraal. De vier instellingen met lage opbrengsten bleken namelijk opleidingen te hebben met relatief veel niet-westerse allochtonen en bleken multisectoraal te zijn.

Tot slot is een algemene, relativerende opmerking op zijn plaats. Binnen multisectorale instellingen bestaat tussen opleidingen een grote variatie in opbrengsten. Naast opleidingen met lage opbrengsten komen opleidingen met hoge opbrengsten voor.

Uitvoering casestudies

In 2008 voerde de inspectie casestudies uit naar verklarende factoren voor een laag dan wel een hoog rendement. Voorafgaand aan de instellingsbezoeken werd van elke instelling het meest recente jaarverslag bestudeerd en van de geselecteerde opleidingen de accreditatiebesluiten van de NVAO en de onderliggende rapporten van de Visiterende en Beoordelende Instanties. De inspectie sprak met vertegenwoordigers van de zes geselecteerde instellingen: drie hogescholen en drie universiteiten. Ze voerde gesprekken met colleges van bestuur (en/of centrale kwaliteitszorgfunctionarissen) en met vertegenwoordigers van zeventien door de inspectie geselecteerde opleidingen met een laag of een hoog rendement. Daarnaast vulden acht opleidingen om praktische reden de vragen schriftelijk in. De berekende gegevens en de gespreksverslagen zijn ter verificatie aan de instellingen voorgelegd.

Kwalitatieve analyse

De gespreksverslagen zijn geanalyseerd volgens het conceptuele model (zie figuur 1). Daarbij zijn de kwantitatief laag scorende opleidingen/instellingen in het hbo respectievelijk wo geplaatst tegenover de hoog scorende. Vervolgens zijn de kwalitatieve gegevens geanalyseerd op overeenkomsten en verschillen in de percepties van respondenten.

RESULTATEN

Gevoel van urgentie

Alle colleges van bestuur uiten hun bezorgdheid over de hoge uitval en het lage diplomarendement in het hoger onderwijs. Het gevoel van urgentie om dit probleem aan te pakken is bij hen duidelijk aanwezig.

Verschillen in benadering tussen instellingen

Uit het onderzoek blijkt dat instellingen en opleidingen de problemen echter op wezenlijk verschillende manieren benaderen. Er zijn aanwijzingen dat sommige instellingen en opleidingen doeltreffender werken. Deze realiseren minder uitval en studievertraging en dus een hoger diplomarendement. Dit blijkt uit cijfers van de inspectie en van de instelling zelf.

Samenspel van factoren

De inspectie constateerde in alle gevallen een *samenspel van verklarende factoren*. Bij instellingen met meer studiesucces vormen maatregelen ter verhoging van rendement een integraal geheel. Deze factoren doen hun werk in een sterke onderwijscultuur. Vaak is centraal en integraal beleid van het college van bestuur hiervoor de stuwende kracht. Zo vormen een doordacht onderwijsconcept dat opleidingen volledig hebben ingevoerd, profileringsruimte, (deel)toetsing, kleinschaligheid, studiebegeleiding, een bindend studieadvies, een honoursprogramma en professionalisering van docenten samen de ingrediënten voor een geslaagde aanpak. Wat betreft de *studentgebonden* factoren komen de bevindingen overeen met wat de literatuur hierover zegt. Aan studie-uitval liggen volgens gesprekspartners verschillende redenen ten grondslag (in het bijzonder verkeerde studiekeuzes en deficiënties).

Hierna wordt ingegaan op de overige factoren uit het conceptuele model.

Opleidingsgebonden factoren die bijdragen aan rendement

Opleidingsgebonden succesfactoren die in de perceptie van gesprekspartners in de casestudies vooral bijdragen aan een hoog rendement zijn:

- een individueel gesprek aan de poort om te kijken of een student bij de opleiding past (matching);
- een kleinschalige inrichting van groepen;
- een actieve, persoonsgerichte studiebegeleiding en verwijzing in de propedeuse, met een bindend studieadvies als sluitstuk.

Ook andere factoren op opleidingsniveau kunnen volgens gesprekspartners bijdragen aan een hoog rendement, zoals:

- een goede aansluiting met de vooropleiding van de studenten, doordat instellingen voor hoger onderwijs samenwerken met vo-scholen en roc's;
- een gemeenschappelijke propedeuse van verwante opleidingen binnen een faculteit, waardoor de definitieve studiekeuze wordt uitgesteld;
- een vroegtijdige signalering van achterstand en een aanbod van deficiëntieprogramma's voor studenten in Nederlandse taal, rekenen/wiskunde en studievaardigheden;
- deeltaetsen die studenten stimuleren om regelmatig te studeren;
- niveaudifferentiatie in werkgroepen tussen de betere en de gemiddelde studenten.

Opleidingen met hogere opbrengsten vinden bijvoorbeeld het bindend studieadvies als instrument op zichzelf niet voldoende, maar zorgen voor een vroegtijdige signalering van achterstand bij studenten. Ten behoeve daarvan delen sommige opleidingen het eerste jaar in vier kortere periodes in. In de eerste periode moeten studenten dan al enkele, voor de opleiding representatieve tentamens afleggen. Het aanbod van deficiëntieprogramma's sluit daarop aan.

Instellingsgebonden factoren die bijdragen aan rendement

Ook instellingsgebonden succesfactoren dragen volgens gesprekspartners bij aan een hoog rendement, vooral:

- sturing op rendement door het CvB waarbij opleidingen worden gebenchmarkt aan landelijke en specifieke streefcijfers;

- een organisatiecultuur met een hoge waardering voor onderwijs en professionalisering van docenten;
- een doordacht onderwijsconcept, met onder andere een hoge mate van instellingsbrede studeerbaarheid. Hierdoor lopen studenten in mindere mate op tegen barrières binnen de organisatie en wordt studievertraging beperkt.

Sommige instellingen kennen bijvoorbeeld een organisatie met minder structurele belemmeringen; schotten tussen opleidingen zijn lager waardoor bij switchen minder studiepunten verloren gaan en programmaonderdelen van verschillende opleidingen sluiten in het tijdpad beter op elkaar aan waardoor minder wachttijden optreden. Zo bieden verschillende opleidingen soms een gemeenschappelijke propedeuse aan. Door het identieke programma wordt het definitieve keuzemoment uitgesteld. In instellingen die veel keuzeruimte (minors en dergelijke) aanbieden, kunnen switchende studenten vaker hun behaalde studiepunten meenemen. Voorts zijn er CvB's die met behulp van centraal beleid een instellingsbrede standaardisering in het rooster van alle opleidingen hebben doorgevoerd (dat wil zeggen, een opdeling in eenheden van bijvoorbeeld vijf studiepunten). Op die manier wordt de instellingsbrede studeerbaarheid verhoogd.

Landelijke beleids- en stelsel factoren die bijdragen aan rendement

Volgens gesprekspartners dragen vooral de volgende landelijke beleids- en stelsel factoren bij aan een hoog rendement:

- stimulansen in de huidige studiefinanciering;
- projectgelden van rijkswege;
- de meerjarenafspraken ter verhoging van studiesucces, medio 2008 tot stand gekomen tussen OCW en de VSNU, respectievelijk de HBO-raad.

Gesprekspartners noemden in de casestudies naast bevorderende factoren voor studiesucces ook belemmerende factoren. Deze worden hierna besproken.

Belemmerende opleidingsgebonden factoren

De inspectie detecteerde opleidingen, veelal met lage opbrengsten, die meer dan andere te kampen hebben met studenten die een verkeerde studiekeuze maken. Dit geldt bijvoorbeeld voor opleidingen in het hoger onderwijs waarvoor geen soortgelijk vak in het voortgezet onderwijs wordt aangeboden. Studenten hebben bij aanvang geen goed beeld van deze opleidingen. Ook zijn er opleidingen die relatief veel studenten aantrekken met een onvoldoende theoretisch en analytisch niveau. Met extra inspanningen van de opleiding zijn deze factoren in principe te beïnvloeden.

Daarnaast werden opleidingen met lage opbrengsten gedetecteerd die onderhevig zijn aan externe factoren waarop die opleidingen zelf relatief weinig invloed kunnen uitoefenen. Gesprekspartners wezen op de volgende factoren:

- Bij 'springplankstudies' stromen hbo-studenten na een jaar door naar een wo-opleiding.
- 'Parkeerstudies' worden gevolgd door uitgelote studenten van opleidingen met een numerus fixus; deze studenten beginnen na een jaar alsnog aan de opleiding van hun eerste keuze.

- Schaarste op de arbeidsmarkt heeft tot gevolg dat studenten in opleiding worden 'weggekocht' door werkgevers.
- Sommige opleidingen, zoals Arabisch, kennen culturele problemen. Ondanks de voorlichting, komen studenten niet om de academische benadering van de studie. Bij hen heerst het misverstand dat ze er een goed islamiet denken te kunnen worden.
- Bij Engelstalige bachelors komen studenten een jaartje studeren om kennis te maken met de Nederlandse cultuur.
- Door een plotseling sterke groei in eerstejaars komt de staf/studenten-ratio onder druk te staan en daarmee de kwaliteit en het rendement.

Belemmerende instellingsgebonden factoren

Als belemmerende instellingsgebonden factoren noemden gesprekspartners met name:

- de interne bekostiging (als gevolg van keuzes van het CvB krijgen sommige opleidingen minder middelen dan andere);
- het voedingsgebied van de instelling (met achterstandsgroepen).

Belemmerende landelijke beleids- en stelsel factoren

Als belemmerende landelijke beleids- en stelsel factoren noemden gesprekspartners deze factoren:

- Het gedaalde eindniveau in Nederlands, wiskunde en Engels in het voortgezet onderwijs, waardoor de kwaliteit van de instromende studenten lager is dan voorheen.
- Toelating tot het wo met een hbo-propedeuse: wetenschappelijke opleidingen kwalificeren het niveau van deze groep studenten als 'onder de maat'. Deze groep loopt een groter risico om uit te vallen.
- Krimpemde overheidsfinanciering.
- Overheveling van overheidsfinanciering van eerste naar tweede geldstroom: de toename van concurrentie in onderzoek zuigt bij het wetenschappelijk personeel energie uit het bacheloronderwijs weg.
- Studiefinanciering: door het lage collegegeld schrijven studenten zich te gemakkelijk in voor een studie.

CONCLUSIES UIT DE CASESTUDIES

Het conceptueel kader bleek bruikbaar voor de ordening van kwalitatieve gegevens. In de casestudies zijn zowel succesfactoren als belemmerende factoren opgespoord. Deze factoren vormen een plausibele verklaring voor de vooraf berekende hoge en lage opbrengsten bij de geselecteerde opleidingen en instellingen. Factoren doen zich in samenhang voor en op verschillende niveaus (student, opleiding, instelling, stelsel). De ene factor doet er meer toe dan de andere. Drie als cruciaal gepercipieerde succesfactoren voor alle studenten zijn: een *matchingsgesprek* met de individuele student aan de poort van de opleiding, *kleinschaligheid* en een *persoonlijke studiebegeleiding*. Deze factoren dragen bij aan een juiste studiekeuze door de student en binden hem vervolgens

aan de opleiding. Sommige succesfactoren zijn voor bepaalde instellingen (dan wel opleidingen) relevanter dan andere. Dit hangt af van het instellings- of opleidingsprofiel, dat in belangrijke mate wordt bepaald door de aard van de studentenpopulatie.

Een beter rendement is haalbaar

De inspectie concludeert dat instellingen een beter rendement kunnen behalen dan nu het geval is. Dit kan door doelgericht te werken aan verbetering van de eigen situatie. Op welke manier instellingen de eigen situatie kunnen verbeteren, hangt af van hun context en studentenpopulatie. Voor opleidingen met een zwakke studentenpopulatie is het bijvoorbeeld vooral van belang om, naast matching, kleinschaligheid en studiebegeleiding, ook voorzieningen te treffen om een vroege achterstand te signaleren (assessments) en deficiëntieprogramma's aan te bieden. Voor opleidingen met een sterke studentenpopulatie zijn die minder nodig, maar ligt het vergroten van keuzemogelijkheden en het aanbieden van honoursprogramma's meer op hun weg. Sommige opleidingen hebben, meer dan andere, te kampen met studenten die een verkeerde studiekeuze maken. Studenten kloppen hier aan de poort met een weinig realistisch beeld van opleiding en beroep. Deze opleidingen kampen met een (deels) weinig gemotiveerde, zij het capabele, studentengroep. Deze opleidingen kunnen door middel van voorlichting en een individueel matchingsgesprek aan de poort de zelfselectie bij studenten bespoedigen en een betere aansluiting tussen student en opleiding bereiken. Ook een gemeenschappelijke propedeuse van verwante opleidingen en niveaudifferentiatie in werkgroepen kunnen hier uitkomst bieden.

DISCUSSIE

Discussie kan worden gevoerd over de maatschappelijke betekenis van de bevindingen in termen van het verhogen van het rendement. Dat instellingen en overheid het belang van extra inspanningen inzien, blijkt ook uit de meerjarenaafspraken die medio 2008 tussen de minister van OCW en de VSNU respectievelijk de HBO-raad werden gemaakt. De inspectie zal daartoe in 2010 een (steekproefsgewijs) evaluatieonderzoek uitvoeren. De minister heeft in deze convenanten toegezegd de niveaus voor rekenen/wiskunde en taal wettelijk te verankeren, ter verbetering van de kwaliteit van de instroom in het hoger onderwijs. Van de beleidsvoornemens die inmiddels richting de Tweede Kamer zijn gegaan om de eindexameneisen in het voortgezet onderwijs aan te scherpen, mag op dit punt ook verbetering worden verwacht. Uit de casestudies van de inspectie blijkt dat verhoging van het niveau van de instroom inderdaad hard nodig is.

De inspectie maakt zich vooral zorgen om uitval door verkeerde studiekeuzes en deficiënties. De omvang hiervan is niet exact aan te geven. Extra inspanningen van instellingen in alle fasen van het bacheloronderwijs zijn nodig om het studiesucces van studenten te verhogen en de kwaliteit van het onderwijs te verbeteren. De hier gerapporteerde succesfactoren geven inzicht in 'wat werkt' in de praktijk. Bestuurders, faculteitsdirecteuren en opleidingsdirecteuren zouden de eigen situatie moeten analyseren en doelgericht moeten werken aan de voor hen belangrijkste succesfactoren. Een aanzienlijk deel van de

studenten switcht in het eerste jaar en begint daarna pas aan de opleiding binnen het hoger onderwijs die het best bij hen past. Het is gewenst dat instellingen dit proces versnellen door een betere voorlichting en matching vóór en aan de poort.

In deze studie heeft de inspectie gekeken naar uitval uit de oorspronkelijke opleiding. Men kan uitval ook ruimer definiëren, zoals uitval uit het gehele hoger onderwijs. Afstroom uit wo naar hbo wordt dan niet gerekend tot de echte uitval. Lastig punt is wel dat het met de huidige wet (Wet op het Hoger onderwijs en Wetenschappelijk onderzoek, WHW, art. 7.8) moeilijk is om instellingen aan te spreken op hun prestaties in het eerste bachelorjaar. Het eerste jaar heeft volgens de WHW een oriënterende, selecterende en verwijzende functie. De meerjarenafspraken bevatten om die reden geen streefwaarden met betrekking tot onderwijsrendement voor het eerste bachelorjaar. Dat is jammer, want juist daar zijn de problemen met studenten het grootst. Als een student bijvoorbeeld stopt met de oorspronkelijke opleiding, is dit dan omdat:

- de student zich beter heeft georiënteerd en switcht naar een opleiding die beter bij zijn interesses past;
- de opleiding de student goed heeft begeleid en hem van een wo- naar een hbo-opleiding heeft doorverwezen, omdat de laatste soort beter bij zijn capaciteiten past;
- de opleiding zich weinig heeft ingespannen om de student te behouden en aan het eind een botte selectie door middel van een bindend studieadvies toepast?

De vrije toegang tot het hoger onderwijs maakt de herpositionering van studenten in het eerste jaar onvermijdelijk ('de juiste student op de juiste plek'). Maar de WHW biedt veel 'escapes'. Welke inspanningen instellingen en opleidingen leveren, vóór en aan de poort, maar vooral ook in het eerste bachelorjaar, maakt echter wel degelijk verschil. Hoe kan er in die Nederlandse context voor worden gezorgd dat opleidingen en instellingen zich maximaal inspannen om onterechte uitval te voorkomen en het rendement te verhogen?

Het volledige rapport 'Werken aan een beter rendement' (Inspectie van het Onderwijs, 2009b) met de resultaten uit het onderzoek is te downloaden van de website www.onderwijsinspectie.nl.

Noot

Met dank aan John Goossens, Ginette Klein, Anne-Marie van Rijsbergen, Henk Soomers, Suzan Klaver en Erik Martijnse voor hun medewerking aan onderzoek en eindrapportage.

REFERENTIES

Asselt, R. van (2007). *Doorstroom in onderwijs en de betekenis van een goede aansluiting. Een praktijktheoretische benadering*. Kenniskring lectoraat Instroommanagement en aansluiting. Enschede: Saxion Hogescholen.

- Broek, A. van den, et al. (2007). *Studentenmonitor 2006. Studeren in Nederland: kernindicatoren, motieven bij masterkeuze, studievoortgang, studenttypen en de bijzonder gemotiveerde student*. Nijmegen: ResearchNed.
- Bruinsma, M. & E.P.W.A. Jansen, (2007). Educational Productivity in Higher Education: An examination of part of the Walberg Educational Productivity Model. In *School Effectiveness and School Improvement*. Vol. 18, No. 1, March 2007, 45-65.
- Buys, B. (2006). Voorlichting voor, matching aan en begeleiding vanaf de poort. *Tijdschrift voor Hoger Onderwijs en Management*, 5, 31- 34.
- Graaf, D. de, U. de Jong & I. van der Veen (2006). Staken of switchen binnen het hbo: kunnen instellingen hun studenten behouden? *Tijdschrift voor Hoger Onderwijs*. Jrg. 24, 2006/4.
- Inspectie van het Onderwijs (2008). *De staat van het Onderwijs. Onderwijsverslag 2006/2007*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs (2009a). *De staat van het Onderwijs. Onderwijsverslag 2007/2008*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs (2009b). *Werken aan een beter rendement. Casestudies naar uitval en rendement in het hoger onderwijs*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs (2009c). *Aandacht voor diversiteit in het hoger onderwijs*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Lansbergen, J. (2003). *Rapport studiestakers en -switchers*. Eindhoven: Fontys Hogescholen.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2007). *Het Hoogste Goed. Strategische agenda voor het hoger onderwijs-, onderzoeks- en wetenschapsbeleid*. Den Haag: OCW.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2008). *Kennis in Kaart 2008*. Den Haag: OCW.
- Onderwijsraad (2008). *Een succesvolle start in het hoger onderwijs*. Advies. Den Haag: Onderwijsraad.
- Ruis, P. (2007). *Checklist Rendement Hoger Onderwijs*. Verantwoording, instrument en onderzoeksinformatie. ICLON, Universiteit Leiden. Zie: <http://kiezenvoortalent.iclon.nl>.
- Vandenbroucke, F. (2006). Ranking in het hoger onderwijs: een betere studiekeuze bevordert gelijke kansen op hoge kwaliteit. *Tijdschrift voor Hoger Onderwijs en Management*, 5, 25-30.
- Westenberg, P.M. (2008). *De jeugd van tegenwoordig!* Diesoratie. Leiden: Universiteit Leiden.